Езикова култура

КАКВО ЗНАЧИ ИЗРАЗЪТ „ПО ПРОСТИМ БОЛГАРОМ ПРОСТО И НАПИСАХ“ В ПАИСИЕВАТА ИСТОРИЯ

(Опит за друго тълкуване)

Умишлено възпроизвеждам с малки редакции и добавки заглавието на едно съобщение на покойния (уви!) голям наш езиковед – Любомир Андрейчин[1], за да посоча, че е възможно да съществува и друго тълкуване на цитирания израз освен предложеното от него. *Простим болгаром просто и написах* (с изпускане на предлога „по“) е станал крилат в българското културно пространство заедно с такива Паисиеви изрази като *на ползу роду нашему болгарскому* и *о наразумне и юроде поради что се срамиш да се наречеш болгарин*. Ето защо наистина е важно да се разбере какво точно казва Паисий в анализирания израз.

Тезата на Л. Андрейчин накратко се изразява в следното: посоченият израз трябва да се разбира като „за простите българи просто и написах“. Алтернативното тълкуване на израза, посочено и неприето от Л. Андрейчин, е „бидейки прост българин, просто и написах“. Основанието на Л. Андрейчин да предложи своето тълкуване като валидно е граматичен анализ, който довежда до заключението, че няма основания съчетанието „простим болгаром“ в послесловието на Паисиевата история да се схваща като творителен падеж – то трябва да се схваща като дателен падеж, мн. ч. Л. Андрейчин отбелязва също така, че повече основания за достоверност ще имат винаги онези тълкувания, които се подкрепят и от логически, и от формални (граматически) съображения.

Л. Андрейчин прави своя анализ въз основа на обнародвания от Йордан Иванов[2] Зографски препис на Историята, който е каноничен за Паисиевата научна общност[3].

В съобщението на Л. Андрейчин е цитиран и част от контекста, в който е разположен разглежданият израз: *Не учих се ни граматика, ни политика никако,* ***НО*** *простим болгаром просто и написах.* От тук възниква и първият проблем с въпросния израз: в обнародвания от Йордан Иванов текст отсъства противопоставителният съюз „но“ и на негово място се намира предлогът „по“: *Не ѹчих се ни граматика, ни*

---

[1] Андрейчин, Л. Какво значи изразът „Простим болгаром просто и написах“ в Паисиевата история. Бълг. ез., 1963, стр. 41–43.

[2] История славѣноболгарская, собрана и нареждена Паисіемъ Иеромонахомъ в' лѣто 1762. (Стъкми за печатъ по първообраза Йор. Ивановъ, доцентъ в Университета). София: Българска академия на наукитѣ, 1914.

[3] Факсимиле на част от обнародвания от Йордан Иванов Зографски препис на Паисиевата история се съдържа и в престижния сборник на Института за български език „Български възрожденски книжовници от Македония. Избрани страници. София: БАН, 1983.

политика никако, ***ПО*** *простимь болгаромь просто и написахь.* Не само Л. Андрейчин не вижда[4] предлога „по“; не го вижда например и П. Динеков[5].

Вторият проблем възниква във връзка с тълкуването на думата „политика“: . . . *ни политика никако. . . ,* която в осъвременената интерпретация на Петър Динеков е пресъздадена като „светски науки“, т. е. *Не съм учил никак нито граматика, нито светски науки. . .* Тази интерпретация очевидно се подкрепя от Л. Андрейчин, защото той по никакъв повод не я коментира.

Същевременно съществителното „политика“ и прилагателното „политичен“ се срещат и в други откъси от Историята, например:

(1) А кои не любатъ за свои родъ болгарски знати но се ѡбращаютъ на чѹжда ***политика*** *и на чужди языкъ и не радат за свои іазикъ болгарски, но се ѹчатъ четати и думати по грчки и сраматъ се да се наречатъ бѡлгаре.*

В това изречение П. Динеков е разбрал „политика“ като „култура“: . . . *а се обръщат към чужда* ***култура*** *и чужд език. . .*

(2) Но са рече грци помѹдри и ***пополитичні*** *а болгаре са прости и глѹпаві и не имежатъ речи* ***политичні, . . .***

В осъвременената интерпретация на П. Динеков това изречение звучи така: *Но, рече, гръците са по-мъдри и* ***по-културни,*** *а българите са прости и групави и нямат* ***изтънчени думи.***

(3) Немаш нікои прибитокъ ѿгрчка мѹдростъ и ***політика.***

В осъвременената интерпретация на П. Динеков това изречение звучи така: . . . *нямаш никаква придобивка от гръцката мъдрост и* ***изтънченост****?*

(4) А мѹдри и ***политичні*** *(грци) ти нікако не творатъ, но і ѿнимают ѿ прости і похіщаютъ неправѣдно и віше грехъ а не полза ѿ ніхна мѹдростъ и* ***політика*** *приемлютъ.*

В осъвременената интерпретация на П. Динеков този откъс звучи така: *А мъдрите и* ***културни*** *(гърци) никак не правят това, но и отнемат от простите и грабят несправедливо и повече грях, а не полза ще получат от своята мъдрост и* ***култура.***

По-нататък чуждия език и чуждата политика Паисий започва да ги нарича „нихен язик и обичаи“:

(5) и влачиш се на ніхен іазикъ и ѡбичаи

(6) и хвалишъ чѹжди іазик, и влачиш се на ніхен ѡбичаи.

Следователно „политика“ в Паисиевия контекст може да означава „култура“, може да означава „изтънченост“, може да означава и „обичай“, но от никъде не следва, че може да означава и „светски науки“. Най-приемливото тълкуване на „политика“, според мен, е „изтънченост“, и то „словесна изтънченост“, т. е. „учтивост“. Основание да тълкуваме „политика“ като „учтивост“ ни дават френската дума *politesse* и английската дума *politeness,* които са производни от гръцката дума „политика“. В този смисъл *Не учих се ни граматика, ни политика никако* по-скоро трябва да се разбира като „Не съм учил нито на граматика, нито никакви словесни обноски“. Граматиката, както отбелязва и Л. Андрейчин в посоченото съобщение, е църковнославянската. Политиката, учтивостта, изтънчеността или словесните обноски, за които говори Паисий, са по-скоро каноните за изложение на гръцките хроники (образец за византийска изящна словесност), от които Паисий твърде много се е отдалечил. В целия контекст на противопоставянето, което Паисий прави между българи и гърци, между българското и гръцкото, това тълкуване изглежда достоверно.

---

[4] Могат, разбира се, да се предложат най-различни хипотези за това „недовиждане“: от обикновено недоглеждане до идеологическа манипулация в съответствие с тогавашния политически контекст на публикациите. Но приемането или отхвърлянето на подобен род хипотези не е предмет на тази бележка.

[5] Вж. Паисий Хилендарски. Славянобългарска история (под редакцията на Петър Динеков). София: Български писател, 1972.

В този смисъл трябва да се разбират и думи като „прост“ и „простота“ в Паисиевата история. Кои са признаците на простотата на българина, според Паисий?. Те са „прости“, защото приемат всекиго в своя дом и го гощават *(Болгари прости свакаго оу свои домъ примаютъ и гоштаваютъ),* а така също и даряват милостиня, когато им поискат *(и дарꙋютъ мілостинꙋ кои ꙋ ніхъ просатъ).* Всичко това – в противовес на политичните гърци. Те са „прости“, защото – както пише Паисий – *нема ѿ ніхъ много трговци и кніжніци.* Същевременно в началото на Предисловието си Паисий съветва българите да преписват историята, а тези, които не умеят да вършат това, да платят, за да им бъде преписана *(Преписꙋите історицꙋ сию и платите нека вамъ препішатъ кои ꙋмеютъ пісати).* Простотата в случая не трябва да бъде разбирана толкова като неукост, а по-скоро – като естественост и непосредственост.

И така, стигаме до главното: как може още да се разбере *по простимъ болгаромъ просто и написахъ,* като вземем предвид предлога „по“ и анализа на употребата на думите „политика“ и „прост“? Моят прочит е следният:

Не съм учил нито [църковнославянска] граматика, нито [гръцка] изящна словесност: по [говора] на простите българи просто и написах, т. е. написах Историята така, както биха я разказали простите българи.

Този прочит се подкрепя от следващото твърдение на Паисий: *Не бист мнѣ т'щаніемъ за речи по граматика слагати и слова намещати но совакꙋпити ноедно сію історіицꙋ. (Не се стараех според граматиката да нареждам речите и да намествам думите, но да събера заедно тази историйца.)*

В този смисъл Паисиевата история наистина може да бъде възприемана и като манифест на новобългарския книжовен език и на новобългарската словесност.

Борислав Георгиев